

ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУР У ПОСТАТЯХ

Крутікова Н.Є. Дослідження і статті різних років. — К.: Стилос, 2003. — 540 с.

Усі національні літератури мають свою неповторну історію, зокрема й українська та російська. Обидві вони йшли власними шляхами розвитку, але водночас не були ізольовані одна від одної, як і від усього світового процесу. Взаємодія та взаємовплив двох слов'янських літератур позначилися на культурному розвитку двох великих народів. Однак і досі лишається ще чимало проблем у вивченні їх взаємозв'язку. Значним кроком у вирішенні багатьох питань, що стосуються процесів розвитку української та російської літератур, стала книжка доктора філологічних наук, професора, члена-кореспондента НАН України Н.Крутікової.

У монографії вміщені ґрунтовні нариси про українських і російських письменників, глибоко аналізуються їхні вершинні твори в історико-літературному контексті, на прикладі художніх текстів показані тенденції, прикметні для розвитку української та російської літератур, а також їх національна самобутність.

Видання репрезентує творчість видатних майстрів слова — О.Пушкіна, Л.Толстого, Марка Вовчка, М.Гоголя, В.Винниченка та ін. Кожний із розділів сюжетно завершений, але у своїй сукупності вони створюють багатогранну й барвисту картину літературного життя двох народів у ХІХ ст.

Н.Крутікова всебічно висвітлює різні грані російсько-українських літературних зв'язків, кардинальні для нашого літературознавства, для розуміння розвитку обох літератур, для з'ясування національної специфіки кожної з них. Авторка слушно зазначає: "Звичайно, не можна припускати спрощеного підходу до проблеми відносин російської та української літератур, при якому вся складна і багатогранна творчість того або іншого видатного українського письменника підганялась би під російську традицію, коли б ігнорувалася його національна самобутність і він, по суті, виглядав би вже не самостійним майстром слова, який творчо і критично засвоює інонаціональну традицію, а прямим її наслідувачем". Рецензована монографія — це зразок справді наукового, об'єктивного підходу,

який дослідниця обстоювала протягом багатьох років.

Зібрані Н.Крутіковою у процесі роботи біографічні, літературні та критичні матеріали, спогади письменників, їхнє листування тощо дали змогу напрочуд виразно і яскраво змалювати історію російської та української літератур у постатях.

У першому розділі — "Пушкін і українська література" — авторка ґрунтовно досліджує спадщину геніального російського митця, виявляє різні грані його таланту, з'ясовує роль Пушкіна у процесі становлення й розвитку поетичної системи української літератури ХІХ—ХХ ст., його вплив на творчість Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки та багатьох інших.

У розділі "Лев Толстой у сприйнятті українських письменників" Н.Крутікова зазначає, що через усе життя письменник проніс живий інтерес і співчутливу увагу до України, до українського народу, до нашої культури та багатовікового епосу, а художні образи українців з'являються в його доробку протягом усієї творчої діяльності. Водночас геній Л.Толстого живив українську літературу. Українські митці (Марко Вовчок, І.Франко, О.Кобилянська, Леся Українка, М.Коцюбинський, С.Васильченко та ін.) знаходили у його творах співзвучність своїм ідейно-естетичним шуканням. Розмова про Л. Толстого стала приводом для дослідження типологічних зв'язків української та російської літератур у межах художньої системи реалізму.

Розділ про творчість Марка Вовчка не випадково називається "Слово про оповідання Марка Вовчка". Це справді — "Слово"! Не тільки науковий аналіз, не тільки глибоке дослідження тексту, а натхненне, схвильоване слово про письменницю, про її самобутність, образи й мову її творів. Цей розділ, як і вся книжка Н.Крутікової, попри складність досліджуваного матеріалу, читається надзвичайно легко.

Три розділи у виданні присвячені М.Гоголю. Розділ "Українські повісті" М. Гоголя" ґрунтується на глибокому знанні традицій українського фольклору,

міфології, літератури, що допомогло авторці показати своєрідність художньої системи митця, особливості його світобачення. Українська тема, на думку Н.Крутікової, не була для Гоголя даниною тогочасній моді, вона йшла з глибин його світосприйняття, давала можливість розкрити всю повноту його творчої природи, в якій поєдналися й романтичні ідеали, і тверезий аналіз дійсності. У повістях “Вечорів на хуторі біля Диканьки” та “Миргороді”, як зазначає дослідниця, український народ уперше постав не безсилим і приниженим, а натхненним і багатим своєю духовністю, самобутньою культурою.

Новий, оригінальний підхід запропонувала Н.Крутікова до відомої книги М. Гоголя “Вибрані місця з листування з друзями”. Об’єктивний, неупереджений аналіз дозволив дослідниці означити її як духовно-релігійну утопію. Н.Крутікова зазначає, що твір Гоголя вирізняється поєднанням різноманітних елементів (від проповідницьких до викривальних) і водночас ідейно-естетичною єдністю. М.Гоголь висловлює в ньому щире мрію про гармонію людських стосунків, всевітнє братство людей. Дослідниця спростовує думку про те, що “Вибрані місця” були підсумком діяльності Гоголя-мислителя. Вона послідовно довела, що письменник знайшов сили вийти з духовної кризи, був сповнений нових планів і задумів. “І зовсім не крайній фанатизм, не безумство, — зазначає авторка монографії, — а несподівана хвороба порушила плани й назавжди забрала великого творця разом із другим томом “Мертвих душ”.

На сьогодні існує ще чимало невідкритих сторінок життя й спадщини М.Гоголя. Одна

з них — зв’язки письменника з культурними “дворянськими гніздами” України, зокрема з родиною Капністів, що стало предметом уваги дослідниці в розділі “М.В.Гоголь і Капністи”. Н.Крутікова довго й наполегливо збирала цінний біографічний матеріал. Вона з’ясувала, що між двома родинами існували давні стосунки. Родовий маєток Капністів був розташований неподалік Василівки. Батько Гоголя, Василь Опанасович, тісно співпрацював із Василем Васильовичем Капністом. Гоголі й Капністи часто зустрічалися. У листах В.Капніста містяться цінні спогади про сім’ю М.Гоголя, про ранню творчу діяльність митця. Літературна спадщина самого В.Капніста була добре відома М.Гоголю й мала на нього неабиякий вплив. Н.Крутікова запропонувала увазі читачів і листування матері М.Гоголя та доньки В.Капніста, С.Скалон-Капніст. Тут є листи, що друкуються вперше і відтепер увійдуть у науковий обіг.

Завершує монографію великий розділ “Романи В. Винниченка (1911—1916 рр.) у російському літературному контексті”, що, як і попередній розділ, друкується вперше. В. Винниченко, один із найяскравіших і найоригінальніших діячів української літератури, мав великий вплив на розвиток національної та світової культури. Тож, як доводить Н.Крутікова, значення його доробку не може бути досягнуте вповні поза порівняльно-історичними дослідженнями.

Отже, монографія Н.Крутікової важлива як для дослідження історії двох слов’янських літератур, так і для розвитку компаративістики, в ній накреслені подальші перспективи літературознавчої науки.

м. Полтава

Ольга Ніколенко

Строста

Житомирська міська молодіжна творча організація “Мистецька гільдія “Неабищо”, плідно продовжуючи експерименти зі словом, започатковані футуристами 20-х, успішно долає фінансові скрути й видає оригінальні “складні” (складень-1 “Чоловічий ЕПАТАЖ” — Житомир, серпень, 2002; складень-2 “Кавові поети” — Житомир, вересень, 2002 та ін.). Хай щастить!

В.Л.